

# Interkulturalni odnosi u prvim desetljećima islama

**Mohsen Elviri**

Univerzitet Bager al-'ulum, Qom, I. R. Iran

## **Rezime:**

Muslimani su kao pojedinci svojim ponašanjem utjecali na nemuslimane u kojima se tako javljala naklonost islamu. Prirodno, konvertiti u islam imali su potrebu upoznati se detaljnije s islamskim učenjem, propisima i religijskim obredima, što je ubrzalo početak procesa verbalne komunikacije. U ovoj fazi komunikacija se odvijala u sferi podučavanja i edukacije, pa se ovdje već javlja potreba i za usvajanjem arapskog jezika, makar ne na općem planu u novoosvojenim državama.

## **Uvod**

**P**OSLANIK, a. s. nakon trinaest godina trpljenja velikih poteškoća u Mekki, 622. godine zaputio se u Jesrib, grad smješten oko pet stotina kilometara sjeverno od Mekke i tamo uz pomoć stanovnika toga grada utemeljio novu vlast. Odmah je pristupio i promišljanju o širenju geografskih granica svoje uprave, pa je već u prvih pet godina, uprkos neprijateljstvu mekkanskih Kurejšija, njegovih najotvorenijih neprijatelja, uspio sklopiti savez s mnogim okolnim plemenima. To je već moglo biti znakom da se ova religija neće zadržati na malom,

ograničenom geografskom prostoru. U tradiciji i životopisima časnog Poslanika, a. s., u historijskim izvorima koji tretiraju to razdoblje, nalazimo jasne pokazatelje koji govore o Poslanikovu globalnom i univerzalnom viđenju (te religije). Kao primjer možemo spomenuti nekoliko događaja.

Nakon Hudejbijskog mira (626. godine), kojim su, bar privremeno, zaustavljeni unutarjni sukobi novouspostavljene medinske vlasti, Poslanik, a. s., odmah je uputio pisma prvim ljudima tada najvećih svjetskih sila i time pokazao da islam nije religija koja će se ograničiti samo na Arabljanski poluotok.

Poslanik, a. s., također je nakon širenja geografskih granica medinske vlasti i ovladavanja cijelim Arabljanskim poluotokom, opremio vojske prema bizantijskim granicama, te u bitkama kod Mute i na Tebuku, pokazao kako islam ima orijentaciju i intenciju širenja obzorja na kojima pledira pozvati ljude k sebi. Time je posijano sjeme budućih osvajanja koja će se desiti nakon Poslanikova preseljenja s ovoga svijeta.

Ovdje ćemo na temelju historijskih i analitičkih uvida i svjedočanstava pokušati ponuditi jednu domaću, autentičnu paradigmu interkulturalnih odnosa.

## 1. Svjedočanstva / dokumenti

Poslanikov, a. s., poduhvat na tragu širenja ovakve svjetske mreže korespondira sa značenjskim sadržajem brojnih kur'anskih ajeta koji da li direktno ili implicitno govore o globalnom karakteru njegove misije koja nije ograničena specifičnim prostornim ili vremenskim kategorijama. Evo nekoliko primjera takvih ajeta:

- Reci: "O ljudi, ja sam svima vama Allahov poslanik, Njegova je vlast i na nebesima i na Zemlji." (*Al-A'raf*, 158)

- A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali. (*Al-Anbiya*, 107)

- Neka je uzvišen Onaj koji robu Svome objavljuje Kur'an da bi svjetovima bio opomena. (*Al-Furqan*, 1)

- Mi smo te poslali svim ljudima da radosne vijesti donosiš i da opominješ, ali većina ljudi ne zna. (*Saba*, 28)

Osim toga, o univerzalnosti kur'anske poruke svjedoče i svi oni ajeti

ove časne knjige koji počinju vokacijom “Ya ayyuha al-nas” (O ljudi!)<sup>1</sup>. Ovome treba dodati i činjenicu da je, prema vjerovanju muslimana, hazreti Muhammed s. a. v. s., pečat vjerovjesnika i posljedni poslanik Božiji (Al-Ahzab, 40), a to onda nužno implicira i vjerovanje u globalni karakter i univerzalnost islama. Naime, ako više neće biti poslan nikakav poslanik i donositelj Riječi Božije, onda islam kao religija mora imati kapacitet i odgovora na potrebe svih ljudi u svim vremenima i na svim geografskim prostorima. Drugim rječima, onda bi islam trebao imati metatemporalni i metaspacijalni karakter, zahvaljujući kojemu će biti u stanju zadovoljiti vječnu čovjekovu potrebu za nebeskom uputom. (Nasr 1972)

Na osnovu rečenog možemo zaključiti da religija niti u jednom svome aspektu nema lokalni niti privremeni karakter, već je uvijek okrenuta cijelome svijetu. Upravo na temelju takvoga uvjerenja muslimani, koji još za Poslanikova života, dosegnuše do granica Perzije i Bizantije, nakon Poslanikove smrti nastavljaju osvajanja. Suprotno mišljenju većine historičara, muslimanska osvajanja nisu započela u vrijeme prvog i drugog halife, već su predstavljala prirodan slijed onoga pokreta koji je otpočeo Poslanik za svoga ovosvjetskog života. (Vidjeti tabelu 1.)

**Tabela 1. Argumentacija globalnoga karaktera islama**

Dokazi i znakovi globalnoga karaktera islama
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Poslanikov sunnet</li> <li>• Sadržaj kur'anskih ajeta</li> <li>• Vjerovanje u to da je islam posljednja objavljena religija</li> <li>• Historijsko iskustvo – kretanje arapskih muslimana prema Perziji i Bizantiji (osvajanja)</li> </ul>

Ono što je Poslanika i muslimane motiviralo na osvajanja nije bilo širenje carstva nego izvršavanje jedne religijske obaveze – džihada, s ciljem stvaranja mogućnosti da se čitavu čovječanstvu omogući pristup nebeskoj, spasonosnoj poruci posljednje objavljene religije. Ovo se izričito spominje i u naredbama i dekretima prvog halife (Ebu Bekra), koje on upućuje muslimanskim vojnim zapovjednicima (Ibn

<sup>1</sup> Kao naprimjer: Kur'an, II:21; II:168; IV:1; IV:170; IV:174; VII:158; X:23, 57, 104, 108...

A'tham, 1986: 81-82 i 175). Džihad nije tek jedan vojni ili ratni akt već prije svega nastojanje da se stvori ambijent u kojem će poruka islama biti svima dostupna. Za ostvarenje ovoga cilja muslimani su spremni žrtvovati imetke i živote svoje, a oni koji na ovom putu daju svoje živote jesu istinski šehidi (u doslovnom prijevodu na naš jezik: posvjedočitelji; nap. prev.). Dakle, ukoliko namjeravamo analizirati prva muslimanska osvajanja, onda će nam trebati jedan teorijski okvir u vezi s interkulturalnim odnosima više nego kakva vojno-politička analiza.<sup>2</sup> Ovdje nam od velike pomoći može biti knjiga Tomasa Arnolda (Thomas Arnold),<sup>3</sup> ali i vrlo precizne analize koje nalazimo u knjizi Abol Fazla Ezzatija.<sup>4</sup>

## 2. Prepreke

Arapski muslimani, zbog niza historijskih i geografskih uvjetovanosti, u izvršavanju svoje vjerske obaveze džihada i širenja poruke islama na druga geografska područja u smislu interkulturalne komunikacije bili su suočeni sa stanovitim komunikacijskim preprekama. Najznačajnije od tih prepreka moguće je svrstati u četiri skupine:

### 2.1. Nizak nivo kulturno-civilizacijske razvijenosti

Arap su prije pojave islama bili na mnogo nižem stupnju civilizacijskog razvoja u odnosu na svoje susjede – Bizantijce i Perzijance. Historičari smatraju da Arapi, i pored trgovačke komunikacije s Iranom i Bizantijom, nisu u značajnijoj mjeri upoznali civilizacijska postignuća tih velikih carstava, pa samim tim nisu bili u stanju i primijeniti ih u svojoj društvenoj praksi (Dandt 1995). Ova teza stoji čak i ako prihvatimo da su od Bizantijaca bili preuzeli uzorak formiranja demokratske institucije "Dar al-Nidwa". (Encyclopedia 2000)

Plemensko uređenje, idolopoklonstvo, nemoral i razvrat, konzumiranje higijenski neispravne hrane, laž, tlačenje, nasilje nad ženama

<sup>2</sup> Ovdje nemamo namjeru detaljnije pojašnjavati pojam interkulturalnih odnosa. Za više detalja v.: Prosser, pp. 335–350; Wiseman (1955) part 2; i Asante, part 1 and 2.

<sup>3</sup> Ova knjiga prevedena je i objavljena na perzijskom jeziku i to pod dva različita naslova: *Tarikh-e gostareš-e eslam* (prevod: Abolfazl Ezzati) i *Elal-e gostarš-e eslam* (prevod: Habibullah Ašuri).

<sup>4</sup> Postoji još jedno izdanje na perzijskom jeziku, od istog autora pod naslovom *Moqaddeme'i bar tarikh wa elal wa falsafey-e našr-e eslam*. Vjerovatno je riječ o prevodu s engleskog jezika.

– neke su od manifestacija niskog nivoa kulturnog i civilizacijskog razvoja predislamskih Arapa. Jedinom civilizacijskom stečevinom iz toga doba može se smatrati poezija, a i ona je po svome sadržinskom obimu i semantici vrvjela od odveć trivijalnih pojmova. Ali ibn Ebi Talib u jednom od svojih govora ovako opisuje taj narod:

“Allah je poslao Muhammeda – neka su blagoslovi Božiji i mir na nj i porodicu njegovu – kao opominjatelja svjetovima svim i povjerenika Objave, dok ste vi, o Arapi, slijedili vjeru najgoru i prebivali u prebivalištu najgorem, među stijenama surim i zmijama otrovnim. Pili ste vodu prljavu i jeli hranu nečistu. Prolijevali ste krv jedni drugima i niste pazili na srodstvo. Utvare su se učvrstile među vama, a grijesi se priljepili uz vas.” (*Nahg al belagha*, khutba 26; navedeno prema: *Staza rječitosti*, Govor 26; prijevod: R. Mahmutćehajić, 1994.)

Također, nakon iseljenja grupe muslimana u Abesiniju, Džafer ibn Ebi Talib u svome obraćanju abesinskom caru Negusu kaže:

“Svijetli care, mi bijasmo narod neznanja, obožavasmo kipove i hranismo se strvinom, činismo mnoga loša djela, prekidasmo veze rodbinske, bijasmo loši prema susjedima svojim, a oni jaki među nama tlačili su slabe, bijasmo takvi sve dok nam Bog ne posla između nas poslanika Svoga” (Ibn Hisham, vol. 1., n. d.: 359).

## 2.2 Kompleks kulturološke inferiornosti

Postoji mnogo indicija da su predislamski Arapi imali stanoviti kompleks kulturne inferiornosti u odnosu na civilizirana društva tog doba, napose u odnosu na Irance. Arapi su s posebnim poštovanjem gledali na kulturu Perzije i Bizantije, nastojeći u njima gledati uzor. Stoga su pokušavali imitirati njihov način života na individualnom i društvenom planu. Ovaj osjećaj među Arapima bio je jednim od razloga da drugi muslimanski halifa Omer ibn Hattab u vrijeme muslimanskih osvajanja zabrani nearapima da borave u Medini, kako ne bi došlo do promjene društvenih i kulturoloških normi pod njihovim utjecajem. Zanimljivo je, također, da je zabranjivao i Poslanikovim najbližim drugovima (ashabima) da se nastanjuju u tek osvojenim područjima (Tabersi, III, n. d.: 426). No, uprkos ovakvoj Omerovoj politici, jedan broj Iranaca nastanio se u Medini, što je, neizostavno, uzrokovalo stanovite kulturološke promjene u ovom gradu. Veoma zanimljivi primjeri takvih kulturoloških odstupanja od dotadašnjih društvenih normi u Medini

zabilježena su u vrijeme trećeg muslimanskog halife Osmana ibn Affana (Taberi, III, n. d.: 427–429). Spomenuti kompleks inferiornosti pratio je Arape bezmalo dva stoljeća – državni aparat Abbasidskog hilafeta do te mjere koristio se iranskim modelom i metodama vladanja da su orijentalisti nerijetko proučavali abasidsku vlast kao jedan od referentnih izvora za proučavanje sasanidske vlasti u Iranu (Sasanidi su posljednja iranska dinastija prije islama). U prvom stoljeću abasidske dinastije halife su angažirale učitelje koji su njihovu djecu podučavali kulturi i običajima drugih civilizacija, posebno iranske.

### 2.3 Razlika u jeziku

Zajednički jezik jedan je od značajnih činitelja koji olakšavaju i ubrzavaju procese interkulturalne komunikacije, a odsustvo takvoga bitnog kulturološkog nazivnika zacijelo predstavlja ozbiljnu prepreku međusobnom upoznavanju različitih kultura (Jandt 1995: 109–130). Ovome treba dodati i činjenicu da je među Arapima tog doba bilo vrlo malo ljudi koji su poznavali neki od jezika susjednih kultura. Jedan od takvih izuzetaka bio je Nadr ibn Haris, koji je govorio perzijski jezik, ali zanemarimo li pojedinačne i vrlo rijetke izuzetke, arapski muslimani imali su ozbiljnu teškoću u komuniciranju s Irancima i Bizantijcima. Inače termin “*lughā al ‘ajamiyya*” (adžamijski, nearapski jezik), koji nalazimo i u samom kur’anskom tekstu označava “nerazumljiv, nejasan jezik ili govor” te se otuda upotrebljavao u značenju “nearapski”. (Vidjeti: Kur’an, XVI: 44 i XVI: 103). Arapi tog vremena, dakle, svaki jezik mimo arapskog smatrali su nerazumljivim. Muslimani su prilikom osvajanja novih geografskih područja s domicilnim stanovništvom komunicirali jedino uz pomoć prevodilaca.<sup>5</sup> O tome govori i nesposobnost Arapa da izgovore neke perzijske riječi, što je uzrokovalo izmjene u nekim iranskim toponimima koji i danas o tome svjedoče. Nadalje, sve do druge polovine prvog stoljeća po Hidžri poreske knjige bile su na perzijskom jeziku, a na arapski su prevedene tek u doba vladavine Abdul-Melika ibn Mervana (Balazuri 1967: 108 – 110).

<sup>5</sup> O korištenju prevodilaca koji poznaju arapski i latinski jezik, te arapski i perzijski jezik: Ibn A`tham, *I*, 143–146, 157.

#### 2.4. Teškoće u razumijevanju i prenošenju poruke jedne nove religije

Četvrta komunikacijska prepreka na koju su muslimani naišli na putu širenja poruke islama odnosi se na uobičajene, sasvim prirodne teškoće u razumijevanju i komuniciranju prouke jedne novoobjavljene religije. Islam, naime, jeste objavljen na arapskom jeziku, ali je njegova poruka po svojoj strukturi, formi i sadržaju za ondašnje prilika bila potpuna novost. Trebalo je proći neko vrijeme kako bi se Arapi navikli na taj novi sadržaj i njegove simbole. Prema mišljenju brojnih muslimanskih učenjaka i komentatora Kur'ana, jedan od razloga sukcesivnog, postupnog objavljivanja Kur'ana tokom 23 godine, koliko je trajalo poslanje posljednjeg Božijeg poslanika, jeste upravo u tome što je trebalo da se ljudi naviknu na sadržaj ove objavljene religije. Tako je Arap, kojem je trebalo 23 godine da se upozna s islamom i sadržajem njegove poruke, sada imao zadaću da tu poruku prenese u druge dijelove svijeta, pa je sasvim prirodno da se na tome putu suoči i s nizom poteškoća.

#### Tabela 2.

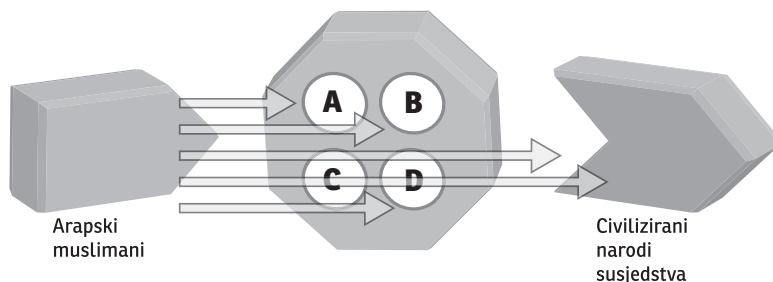
##### Prepreke interkulture komunikacije muslimana

Prepreke interkulture komunikacije muslimana na putu interkulture komunikacije muslimana s drugima:

- Nizak nivo kulturne razvijenosti predislamskih Arapa
- Kompleks kulturne inferiornosti
- Razlika u jeziku
- Teškoća u komuniciranju i razumijevanju i poruke islama

Na temelju rečenog možemo ponuditi sljedeći grafički prikaz u kojem su uzete u obzir četiri glavne prepreke koje su otežavale interkulturalnu komunikaciju muslimana s drugim kulturama i zajednicama tog vremena:

### Grafički prikaz 1: Prepreke interkulturnoj komunikaciji u vrijeme prvih osvajanja



Gornji prikaz zorno govori o stanju emitiranja poruke islama na samim počecima njegova širenja na nearapska područja. Ako poželjnu razinu uspjeha u komuniciranju poruke islama od strane Arapa drugim narodima iz njihova okruženja (ovdje smo uzeli u obzir samo stanovnike tek osvojenih područja) označimo brojem 1, onda bismo mogli izvesti zaključak kako zbog djelovanja spomenutih prepreka ili ometajućih činilaca – napose jezičke barijere, očekivani uspjeh ove komunikacije teži nuli.

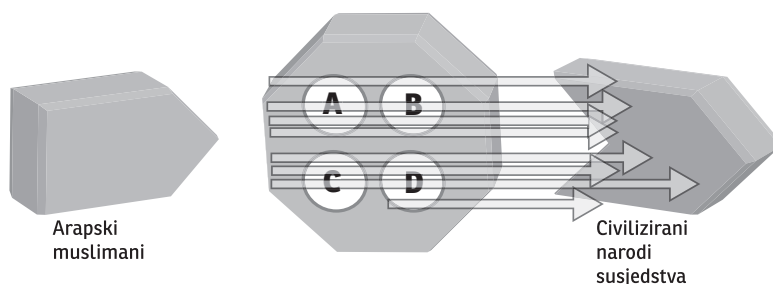
### 3. Uspjesi (napredak)

Nekoliko decenija kasnije, uprkos spomenutim preprekama, razvija se već jedna sasvim ozbiljna i cjelovita interkulturalna komunikacija između muslimana i stanovnika novoosvojenih područja. Već koncem prvog hidžretskog stoljeća glavnina Irana i Bizantije bila je prihvatila islam, pokazujući veliku srčanost i odanost u revnovanju islamskim idejama i ponašanjima. Ti konvertiti u islam sada bili su stjegonoše islama i vrlo prilježno radili su na širenju njegove poruke. Arapski jezik vrlo brzo udomaćio se u novomuslimanskim sredinama i postao službenim i znanstvenim jezikom cijele islamske države.

Neupitne historijske činjenice govore nam kako je i pored svih poteškoća i komunikacijskih prepreka uspostavljena vrlo djelotvorna komunikacija između nositelja poruke Objave i njihovih susjednih nearapskih naroda, komunikacija koja je trasirala put prenošenja islamske kulture i novih religijskih naučavanja. Grafičkim prikazom broj 2. nudimo sliku uspjeha koju su postigli muslimani u rečenoj komunikaciji.



**Grafički prikaz br. 2.**  
**Razina uspjeha muslimana u komuniciranju**  
**poruke islama, nekoliko desetljeća nakon prvih osvajanja**



Dakle, samo nekoliko desetljeća kasnije, razina odnosa između poslanih i primljene poruke na novoosvojenim područjima težio je broju 1. Sada se postavlja pitanje kojim su se to sredstvima, metodama i komunikacijskim simbolima koristili arapski muslimani pa su u komuniciranju poruke islama postigli ovakav, zavidan uspjeh?

Tragajući za odgovorom na ovo pitanje, možemo se poslužiti različitim teorijama. Jedna od njih jeste općepoznata teorija o podjeli komunikacije na verbalnu i neverbalnu (Somovar 1995: cgp.5; Jandt 1995: 73-90). I verbalna i neverbalna komunikacija mogu se opet dijeliti na svjesnu (namjernu) i nesvjesnu (nenamjernu).

Ako se osvrnemo na prve prizore iz doba muslimanskih osvajanja, vidjet ćemo da su se muslimani u tom periodu prvo koristili neverbalnom komunikacijom. Ponašanje muslimana i glas koji se već bijaše o njima proširio, a koji ih je predstavljao kao skromne i hrabre ljude, utjecali su da Bizantijci i Iranci osjete određene simpatije prema njima i njihovoj novoj vjeri. Muslimani su tako poruku islama komunicirali nesvjesno i nenamjerno, prije nego što su se i pripremili za smišljeno verbalno odašiljanje poruke širokim narodnim masama u novoosvojenim područjima. Verbalno i smišljeno komuniciranje te poruke realizirat će se tek u drugoj fazi. Ovdje ćemo spomenuti nekoliko primjera:<sup>6</sup>

<sup>6</sup> Historijska izvješća o islamskim osvajanjima mogu se naći u brojnim izvorima, ali imajući na umu da ovaj rad nije historiografski te nije ni namijenjen istraživačima iz te oblasti, već onima koji se bave kulturom i komunikacijama, opredijelili smo se za navođenje samo jednog izvora – djelo *Al Futuh*, muslimanskog hroničara Ibn A'thama Kufija (4./10. stoljeće).

**3.1.** Dok su vodili borbe za osvajanje Šama i Damask držali u okruženju, muslimanski borci sve što bi zarobili predavali su komandantima ili intendantima zaduženim za podjelu ratnog plijena, kako bi plijen kasnije bio podijeljen u skladu s propisima islamskoga prava. Nekad se radilo i o potpuno bezvrijednim stvarima poput zavežljaja vune, ali oni bi po povratku iz borbe i najmanju sitnicu predavali nadležnim osobama bez da nešto od toga prisvoje. Kada je ovo saznao patrijarh u Damasku, bio je začuđen takvim poštenjem i pravičnim ponašanjem muslimanske vojske. Obratio se svojim kolegama, bizantijskim svećenicima riječima: "Vidite li njihovu čestitost i poštenje? Ne žele za sebe zadržati čak ni mizerne stvari a da ih podijele s drugima. Ne uzimaju ono na što nemaju pravo." Svećenici su odgovorili: "Znamo mi to. Oni noći u moljenju a dane u pošćenju provode. Odsijecaju ruke čak i zapovjednicima svojim ako šta ukradu, a kamenuju svakog među njima ko blud počini." Veliki patrijarh onda je kazao: "Da, i ja sam to čuo. Tako mi Boga, najradije bih se pod zemlju sakrio. Nismo mi u stanju njima se suprotstaviti niti kakva dobra za nas ima u ratovanju protiv tog naroda. Da se ne bojim cara, tražio bih od njih da mir sklopimo i vjeri bi njihovoj pristupio". (Ibn A'atham, I, 1986:119–120)

**3.2.** Bizantijci su tokom jedne od bitaka s muslimanima poslali svoga izaslanika u tabor muslimanske vojske zapovjedniku Abu 'Ubejdi. Kad je izaslanik došao među muslimane, posmatrao je njihova lica, tražeći pogledom Abu 'Ubejdu, odnosno osobu koja nosi zapovjedničku odoru, sjedi na nekom posebnom mjestu okružen svojim ađutantima i tjelohraniteljima, u skladu s ondašnjim običajima. Međutim, nije primjećivao takvog. Neko vrijeme zbunjeno je i nijemo gledao, a onda upitao ko je Abu 'Ubejda? Rekli su mu: "Pa ovaj što sjedi ispred tebe. Upravo gledaš u njega." Kad se uvjerio da je zaista to Abu 'Ubejda, izaslanik je s čuđenjem upitao: "Zašto tako sjediš na zemlji?" Abu 'Ubejda odgovorio je: "Iz skromnosti i skrušenosti pred Gospodarem." (Isto, 147)

**3.3.** Kada su Bizantijci izgubili grad Hums, tamošnji svećenici u Antakiji sastali su se s bizantijskim carem, koji je bio veoma rastužen padom Humsa. Upitao je svećenike: "Nisu li oni ljudi kao i vi?" Odgovorili su: "Jesu." Onda je upitao: "Je li bilo njih više ili vas?" Odgovorili su: "Nas je bilo nekoliko puta više nego njih." "Pa zašto ste onda pobjegli?" Svećenici su zašutjeli. Nakon nekoliko trenutaka ustao je jedan starac i kazao: "Ovi Arapi su ljudi dobri, a mi iskvareni. Mi lažemo, a oni ne lažu. Oni danju poste, a noći u molitvama i klanjanju provode; poštuju

ugovore; traže da se čini dobro a odvrćaju od zla, dok mi tlačimo ljude, presvijetli care! Mi kršimo ugovore, pijemo vino, griješimo i nered na zemlji činimo, tražeći da se čini ono s čime Bog nije zadovoljan, sprečavajući da se čini ono što donosi Njegovo zadovoljstvo!" (Isto, 184-186)

**3.4.** Jednom drugom prilikom jedan je bizantijski izaslanik boravio u taboru muslimanske vojske u vrijeme večernje molitve (akšam-namaza), pa je poželio ostati i vidjeti kako molitvu obavljaju. Posmatrajući njihovo klanjanje, njihovo moljenje, traženje oprosta od Boga i iskanje pomoći od Njega, zazivanje imena Njegovih, osjetio je divljenje prema tim ljudima i njihovoj vjeri. Sačekao je da završe pa im postavio nekoliko pitanja o islamu. Odgovori koje je dobio i prizori koje je vidio bili su dovoljni da prihvati islam. (Isto 186) Isto tako, kada je Halid ibn Velid predstavljao islam Bizantijcima, ovako je govorio: "Hvala Bogu, koji je našeg zapovjednika učinio jednakim nama, pa ako pomisli da je uistinu naš vlasnik i gospodar, odmah ćemo ga smijeniti. Mi ga ne smatramo vrednijim ili važnijim od nas samih osim ako je bolji od nas u pobožnosti i činjenju dobra. I hvala Bogu, koji nam je naredio zapovijedanje dobra i odvrćanje od zla, priznavanje grijeha i traženje oprosta, klanjanje Njemu i suzdržavanje od pripisivanja Mu druga..." Bizantijski zapovjednik bio je začuđen ovim riječima. Također, kada je iranski zapovjednik Hormozan doveden u Medinu, bio je zapanjen skromnošću i jednostavnošću halife Omera ibn Hattaba. A kada su mu donijeli njegovu seharu, zdravu i čitavu, koju je jedan muslimanski vojnik bio uzeo kao ratni plijen, s divljenjem je govorio o poštenju tog muslimana (Isto 189; 281; 283). Kada su muslimani bili opkolili Šuštar, grad na jugu Irana, neki od stanovnika ovoga grada, upoznavši se s lijepim ponašanjem i moralnošću muslimana, napustili su grad i pridružili se muslimanskoj vojsci, prihvatili islam te pomogli muslimanskom vojskovođi Abu Musi Al-Aš'ariju u konačnom ovladavanju gradom (Balazuri, 19867: 249).

Svi ovi primjeri navode nas na sljedeći zaključak: neverbalna komunikacija muslimana, poput praktične pobožnosti, čestitosti i poštenja, lijepog ophođenja, iskrenoga klanjanja Jedinome Bogu i sl., mnogo je učinkovitija u širenju poruke islama nego ona verbalna. Muslimani su, naprosto, i prije ozbiljenja mogućnosti izravne jezičke komunikacije s pripadnicima drugih kultura širili poruku posljednje Božije objave svojim djelovanjem i ponašanjem, postižući pritom značajne uspjehe.

## Zaključak

Iz primjera koje smo spomenuli vidljivo je da se ova neverbalna komunikacija muslimana s pripadnicima drugih kultura odvijala na individualnoj ravni. Drugim riječima, muslimani su kao pojedinci svojim ponašanjem utjecali na nemuslimane u kojima se tako javljala naklonost islamu. Prirodno, konvertiti u islam imali su potrebu upoznati se detaljnije s islamskim učenjem, propisima i religijskim obredima, što je ubrzalo početak procesa verbalne komunikacije. U ovoj fazi komunikacija se odvijala u sferi podučavanja i edukacije, pa se ovdje već javlja potreba i za usvajanjem arapskog jezika, makar ne na općem planu u novoosvojenim državama. Šira upotreba arapskog jezika vezana je za period u kojem stjecanje znanja o vjerskim obredima, poput namaza, nije više prioritet. To je vrijeme povećanog interesa za društvena i politička pitanja. Upravo u toj, trećoj fazi kulturne interakcije arapski jezik nameće se kao službeni i administrativni jezik novoosvojenih teritorija (Balazuri, 1976: 108–110).

Ovdje sada treba pokušati naći odgovor na pitanje: odakle dolazi ta komunikacijska sposobnost koja je uspjela prevazići čak i tako veliku prepreku kakva je jezik? Čini se kako je islam kao religija koja insistira na dobrom djelu koje stalno mora pratiti vjerovanje, odnosno neprestanom pretakanju islamskoga mišljenja u svakodnevnu životnu praksu, izvor takve sposobnosti. U Kur'anu se na mnogo mjesta o dobrom djelu govori naporedo s vjerovanjem, od vjernika se traži da svoje uvjerenje svjedoče i potvrđuju činjenjem dobra. Vjernicima koji budu izvršavali ovu preporuku Kur'an obećava obilne nagrade Božije: Džennet kroz kojeg će rijeke teći... (Kur'an, II: 25); Nagrada njihova je kod Boga i oni se ničega neće bojati i ni za čim neće tugovati (Kur'an, II: 62); Oni uživaju u životu lijepom... (Kur'an, XVI: 97); vječno će u Džennetu boraviti, supružnike lijepe imati... (Kur'an, V: 9); Pripast će im oprost i nagrada velika (Kur'an, IV: 57); Bog će ih na Pravom putu podržati (Kur'an, X: 9); Prijeći će preko njihovih loših postupaka i nagraditi ih i više nego što su zaradili (Kur'an, XXIX: 7).

Osim toga, uvidom u historiju prvih desetljeća islama dolazimo do zaključka da su se muslimani u širenju poruke islama prvenstveno koristili neverbalnom komunikacijom, dok je ova potonja tek kasnije postala značajan dodatak onoj prvoj. (Pogledati grafički prikaz broj 3):

### Grafički prikaz broj 3. Sfere interkulturalne komunikacije u prvim desetljećima islama



Prema svemu rečenome, da se zaključiti kako religijska naučavanja (u našem slučaju, islamska) mogu imati itekako značajan kapacitet za interkulturalnu razmjenu. O tome svjedoči ovdje razmatrano historijsko iskustvo. Neko će možda prigovoriti da se u primjeru prvih desetljeća muslimanske komunikacije s drugim kulturama ne radi ni o kakvoj uzajamnosti, niti interakciji, već o jednostranom odašiljanju i prenošenju (zlobnici bi rekli čak i nametanju) poruke islama drugima i “širenju islamske kulture”. Ovaj prigovor naprosto ne stoji. Radilo se o istinskoj kulturnoj razmjeni i dvosmjernoj komunikaciji koja je obogaćivala i jedne i druge. Pa i u ovom radu spomenuli smo neporecive utjecaje straoiranske i bizantijske kulture i običaja na kulturnu i društvenu praksu arapskih muslimana. Oni su se značajno okoristili kulturno-civilizacijskim stečevinama svojih susjeda. Naravno, na svaku vrstu izmjene i vanjskog utjecaja ostaje immuno samo temeljno tkivo islama kao od Boga objavljene religije ♦

S perzijskog preveo: Nermin Hodžić

## Intercultural Relations in The First Decades of Islam

Mohsen Elviri

### Summary

Muslims as individuals influenced with their behaviour the non-Muslims who grew a liking towards Islam. Naturally, converts to Islam had the need to learn in detail about Islamic teaching, rules, and rituals, which accelerated the beginning of the process of verbal communication. At this stage, the communication was in the field of teaching and education, and there was thus a need to learn the Arabic language in the newly conquered lands, of however limited scope.